Pokrajinska oružarnica

Hrvatski

Landeszeughaus

Popratna knjižica

Landeszeughaus, Universalmuseum Joanneum, Herrengasse 16, 8010 Graz,
T +43-316/8017-9810, zeughaus@museum-joanneum.at, www.museum-joanneum.at

Povijest Pokrajinske oružarnice

U srednjem vijeku riječ „Zeug“ općenito je označavala *opremu i zalihe*. Od 15. stoljeća taj se pojam sve češće koristio za topnički arsenal, a mjesto njegova čuvanja nazivalo se *oružarnicom*, „Zeughaus“.

Početci izgradnje zemaljske oružarnice u Grazu sežu u sredinu 17. stoljeća. Vojvodstvo Štajerska u to je vrijeme dio Habsburškog Carstva i nalazi se na jugoistočnoj vanjskoj granici tog kompleksa moći. Zbog svojeg položaja ta je Zemlja od 15. stoljeća uvijek iznova bila zahvaćena nadregionalnim sukobima – između Habsburgovaca, Ugarske i Osmanskog Carstva, koje se sustavno širilo prema srednjoj Europi.

Kako bi se spriječilo daljnje širenje Osmanskog Carstva, na pograničnom području Habsburškog Carstva od početka 16. stoljeća postupno se uspostavljao obrambeni koridor širine oko 70 km. Dio te „Vojne krajine“, smješten na području današnje Hrvatske, opskrbljivao se iz Graza oružjem, hranom i vojnicima. Naposljetku upravo zato ovdje između 1642. i 1647. nastaje novo, za tadašnje vrijeme moderno skladište oružja i streljiva, današnja Pokrajinska oružarnica. Tijekom otprilike narednih 100 godina bit će najvažnije skladište vojne opreme“ na jugoistoku Habsburškog Carstva. Zgradu su financirali zemaljski staleži. Oni su pred habsburškim zemaljskim gospodarom zastupali štajersko plemstvo, svećenstvo i gradove te su bili obvezni podupirati ga u obrani zemlje.

Sa smanjenjem oružanih sukoba u regiji oružarnica gubi na značaju. Godine 1749. Marija Terezija sprovodi reformu vođenu centralizacijom vojske. Sve oružje trebalo je biti preneseno u Beč, a sve postojeće oružarnice raspuštene. Primjedba zemaljskih staleža imala je učinka: pod uvjetom da preuzmu nastale troškove, Marija Terezija prepušta Štajercima zgradu kao „spomenik povijesti zemlje i hrabrosti njihovih predaka“. Tako je oružarnica 1882. prvi put otvorena javnosti. Deset godina poslije uključena je u muzej Joanneum.

Danas se Pokrajinska oružarnica, s oko 32.000 predmeta, smatra najvećom očuvanom povijesnom oružarnicom na svijetu i svake je godine posjećuju deseci tisuća ljudi.

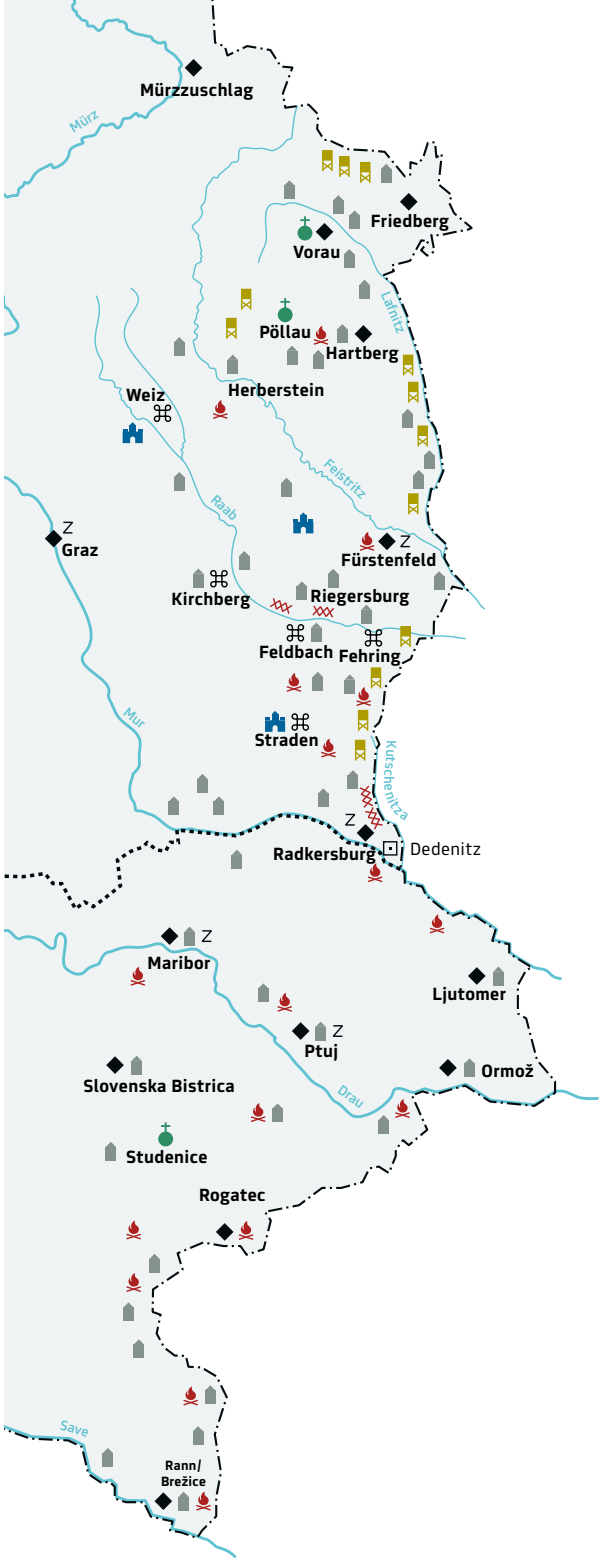

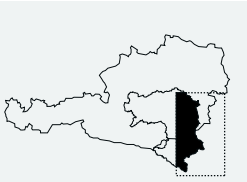
Konjanički oklop nadvojvode Karla II. od Unutarnje Austrije, izradio Conrad Richter (Augsburg), oko 1565., Pokrajinska oružarnica u Grazu.

Pokrajinska oružarnica i Štajerska

Oružarnica u ranom novom vijeku ima središnju ulogu u obrani Štajerske. Ona je važan oslonac, osobito za često ugrožena mjesta i gradove na istoku i jugoistoku Vojvodstva Štajerske.

Od 15. stoljeća ovo je područje krizno područje. Zavade, ustanički pokreti i ratni sukobi obilježavaju život čitavih generacija. Pljačke, palež, odvođenja u ropstvo i smrt dio su svakodnevice. Kako bi se zaštitili od tih opasnosti, ljudi svoj životni prostor korak po korak pretvaraju u obrambeni krajolik: grade jarke, zemljane nasipe i utvrde. Srednjovjekovne gradske zidine prilagođavaju novim oružanim tehnikama. Ondje gdje nema gradskih utvrda podižu tabore – obrambene sklopove sastavljene od zidina, stambenih prostora, spremišta i staja. Crkve se jakim zidovima i tornjevima proširuju u utvrđene crkve. U odabranim gradovima nastaju podružnice zemaljske oružarnice. Ali i gotovo svaki grad, svaki samostanski sklop i svaka utvrda uređuju prostorije za skladištenje oružja za samoobranu. U slučaju rata i oni dobivaju dodatni ratni materijal iz Graza.

LEGENDA

- utvrđeni grad
- tabor
- samostan
- utvrđena crkva
- obrambeni objekt
- čardak
- zemljani nasip, zasjeka
- vituljača
- oružarnica
- šanac
- granica povijesne Štajerske
- današnja državna granica

0 10 20 km

Karta prikazuje gustu mrežu obrambeno-tehničkih mjera i građevina koje nastaju na istočnoj i jugoistočnoj granici Vojvodstva Štajerske od 15. do 18. stoljeća.

Grafika: © UMJ, Katharina Schwarz, 2021

Pokrajinska oružarnica i Europa

Oružarnica nije samo središnji spomenik štajerske zemaljske povijesti, nego i povijesti vlasti i sukoba ranog novog vijeka u srednjoj i jugoistočnoj Europi.

Tijekom stoljeća oružani sukobi ovdje pokreću ljude, robu i ideje: tako se, primjerice, oružje izrađeno u Njemačkoj preko Graza doprema na Vojnu krajinu na području današnje Hrvatske. Ondje se susreću ljudi različitog podrijetla i različitih vjeroispovijesti: štajerski vojnici susreću, primjerice, pravoslavne „graničare-seljake“ koji su se, bježeći pred Osmanlijama, doselili s Balkana. Plaćenici iz različitih europskih regija susreću talijanske graditelje utvrda. Kartografi iz Nizozemske surađuju s bečkim činovnicima. Trgovci u prolazu opskrbljuju lokalno stanovništvo robom i novostima s Istoka i Zapada. Osmansko Carstvo u međuvremenu kontrolira velike dijelove Ugarske i Bosne. Njegovo daljnje širenje sprječava „zajednička europska obrambena politika“, koja dovodi do savezništava i pružanja pomoći.

Važna točka križanja u toj europskoj mreži jest Pokrajinska oružarnica, koju je, usput rečeno, projektirao švicarski graditelj. Njezini fundusi predstavljaju brojne europske stilske razvoje i oružane tehnike. U njezinu se okruženju kuju planovi i utvrđuju strategije. Oružarnica gubi na značaju, među ostalim, u trenutku kada na važnosti dobiva jedna danas središnja europska ideja: mir. On potiče širenje prometnih putova i gospodarskih odnosa. Uspostavljaju se poslanstva i veleposlanstva. Ljudi putuju i sa sobom donose dojmove o onom „drugom“.

Važna osnova tih razvoja jest „Požarevački mir“ iz 1718. godine (sklopljen u današnjem Požarevcu u Srbiji) kojim se dva do tada neprijateljska susjeda približavaju jedan drugome – Habsburško i Osmansko Carstvo.

VOJNA KRAJINA

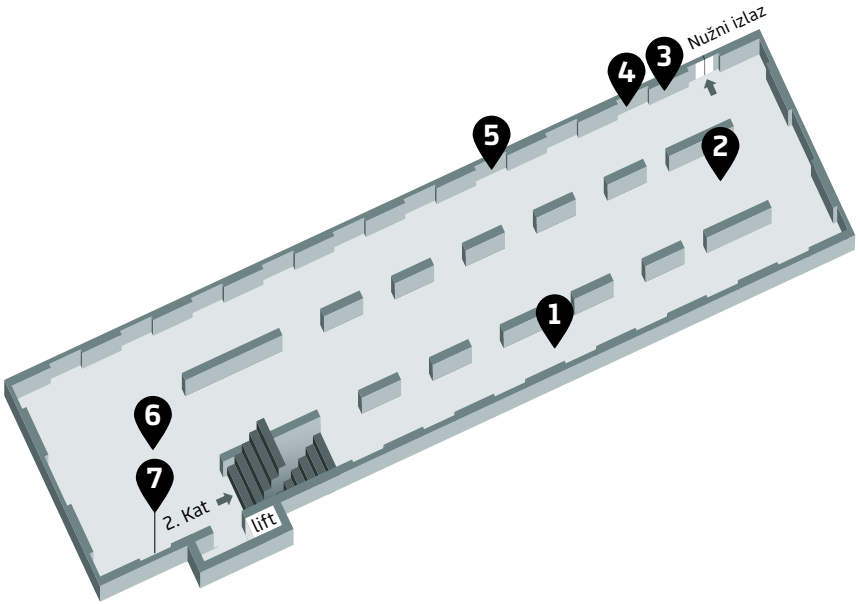
1. Primorska krajina
2. Hrvatska krajina
3. Slavonska krajina
4. Bajčanska krajina
5. Ugarska krajina

Srednja i jugoistočna Europa s područjem tzv. Vojne krajine i njezinim graničnim odsjecima u 16. i 17. stoljeću (shematski pojednostavljeno).

Grafika: © UMJ, Katharina Schwarz, 2026

1. kat: Vatreno oružje

Na prvom katu pohranjeno je uglavnom vatreno oružje iz 16., 17. i 18. stoljeća: artiljerijska oružja poput topova, merzera i „dvostrukih“ arkebuza korištena su za obranu utvrda. Muškete su krajem 16. stoljeća postale najvažnije oružje pješaštva zbog povećanog dometa i probojne snage. Konjica je koristila manje, lakše vatreno oružje poput pištolja i arkebuza. Arkebuze su bile dugačke otprilike jedan metar i dale su lako naoružanoj konjici naziv „arkebuzijeri“.

1 S tehničkim napretkom u izradi vatrenog oružja došlo je do specijalizacije u proizvodnji. Ipak, bravari i puškari radili su ruku pod ruku. Brojne male privatne manufakture oružja iz 16. stoljeća zamijenjene su u 17. stoljeću velikim tvrtkama u Ferlachu, Deutschfeistritzu, Trautenfelsu i Steyru.

2 Za nabavu, skladištenje i izdavanje oružja bili su odgovorni tzv. „Zeugwarte“ (čuvari oružja). Oni su koristili ovdje prikazanu vagu kako bi vagali isporučeno vatreno oružje, barut i kugle, obzirom da se isti nisu plaćali po komadu, već prema težini.

3 Iz takozvanih „dvostrukih“ arkebuza (arkebuze s dvije kuke) ispaljivalo se sa zidova ili otvora za pucanje zbog njihove težine koja je dosezala do 32 kilograma.

4 Bajunete su oštrice koje su se ili umetale u cijev puške ili gurale uz uređaj pored cijevi kako bi se puška mogla koristiti i kao ubodno oružje.

5 Za skladištenje i transport ratnih naprava služile su dvije dizalice postavljene na tavanu skladišta oružja. Njima su se pomicale velike košare u koje je stavljano oružje.

6 Krajem 18. stoljeća francuske su trupe okupirale i Graz. Kako bi se arsenal izmakao njihovom dohvatu, većina topova prebačena je u današnju Srbiju. Budući da su kasnije tamo prodani, u Pokrajinskoj oružarnici je sačuvano samo nekoliko originalnih primjeraka.

7 Godine 1652. su štajerski staleži naručili ovaj merzer od gradskog ljevača topova, Conrada Seisera. Na njemu se nalazi štajerska pantera, heraldička životinja s grba naručitelja.

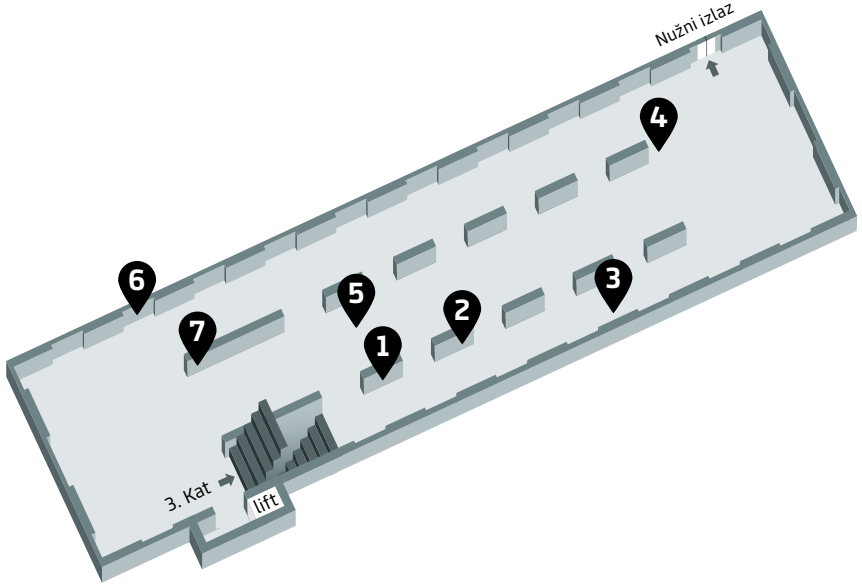

8 Najveća prijetnja za metalne dijelove danas je hrđa, koja prijeti zbog previsoke vlažnosti zraka ili nepravilnog rukovanja objektima. Za drvene dijelove kundaka i kožu, problematična je preniska vlažnost zraka. Tim od tri restauratora danas se brine za najbolju moguću očuvanost objekata.

2. kat: Kacige, oklopi i pištolji

Na drugom katu nalaze se uglavnom oklopi, koji su prema izvedbi bili namijenjeni različitim vrstama trupa: takozvani teški konjanici nosili su „Küriß“, koji je pružao zaštitu sve do koljena. „Laki konjanici“ bili su zaštićeni takozvanim arkebuzijerskim oklopom ili „tročetvrtinskim“ oklopom, koji nije imao zaštitu za noge. Pješaci poznati kao „Landsknechte“ (najamni vojnici) nosili su posebne oklope.

1 Vrsta i oblik kaciga mijenjali su se kroz vrijeme i s razvojem tehnologije oružja. Za konjanike su bile dizajnirane potpuno zatvorene vizirne kacige, kao i turske kacige na šišak koje su bile otvorene u području lica. Pješaci su nosili kacige ili morione (šljemove).

2 Štajerski staleži koristili su različite poticaje—uključujući oslobađanje od poreza—kako bi privukli najbolje proizvođače oklopa u Graz. Jedan od njih bio je Israel Burckhart iz Augsburga, koji je došao u grad 1571. godine. Kada je Burckhart, opterećen velikim dugovima, kasnije pobjegao iz Graza, njegova je supruga bila prisiljena sama voditi radionicu kako bi vratila dugove svog muža. Budući da je dio prihoda od gotovo svakog oklopa koje je proizvela išao za otplatu Burckhartovih dugova, Regina Burckhart morala je proizvoditi mnogo oklopa. Velik dio arkebuzijerskih oklopa sačuvanih ovdje proizvela je upravo ona.

3 Proizvođači takvih oklopa zvali su se „oklopari“. Oni su pomoću posebnih alata oblikovali limove u pojedine dijelove oklopa, a zatim ih povezivali kožnim remenima i zakovicama.

4 Pištolji kolašice bili su dio opreme kako teške konjice tako i arkebuzijera. Nosili su se u koricama od očvrsnute kože, koje su bili pričvršćene za sedlo konja.

5 Teški konjanici činili su do sredine 17. stoljeća elitu konjičkog dijela zemaljskog vojnog kontingenta. Njihovi oklopi težili su do 25 kilograma, ali su s vizirnom kacigom, ovratnikom, zaštitom za ruke, grudnim i leđnim štitnikom, željeznim rukavicama i zaštitom za noge do koljena pružali posebnu zaštitu. Relativno mala veličina oklopa objašnjava se time da su bili izrađeni za prosječnu visinu tijela od 160–165 cm.

6 Brojni pištolji, namijenjeni višim časnicima, bogato su ukrašeni. Ukras ovih oružja nije napravljen od bjelokosti, već su umetci izrađeni od goveđih kostiju. Mnogi od ovih pištolja kolašica karakterizira kuglasti završetak „Knauf“ na drški pištolja. Pod nazivom „Puffer“, ovi su pištolji donijeti iz Nürnberga u Graz u posljednjoj trećini 16. stoljeća.

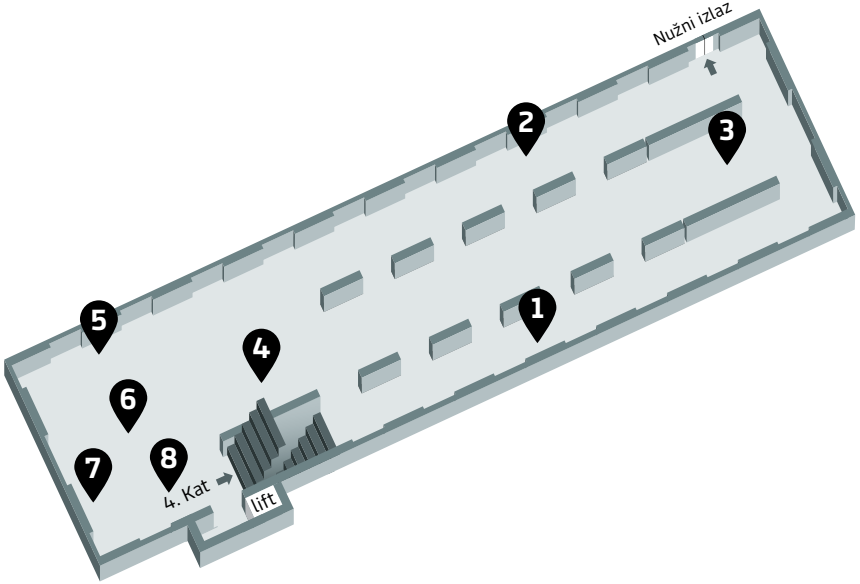

7 Husari su bili lagano oklopljeni konjanici koji su nosili gustu lančanu košulju i jedan poseban oklop, korzlet: prednji i stražnji dio ovog oklopa sastojali su se od nekoliko željeznih traka, koje su bile povezane kožnim remenima i zakovicama na način da se zadrži pokretljivost konjanika.

3. kat: Testiranja otpornosti, inspekcijski žigovi i konjički oklop

Na trećem katu nalaze se uglavnom oklopi koji potječu iz njemačkih radionica. Carski staleži bili su spremni financijski podržati Unutrašnju Austriju u njenim sukobima s Osmanskim Carstvom. Međutim, tu su pomoć vezali uz uvjet da se potrebno ratno oružje kupuje u njemačkim centrima za proizvodnju oružja. Na taj su način u drugoj polovici 16. stoljeća uspostavljeni intenzivni trgovinski odnosi s Augsburgom, Nürnbergom i Suhlom. Drugi fokus trećeg kata čine konjanički oklopi za plemiće, kao i turnirski oklopi.

❶❷ Na nekim od oklopa vidljive su inspekcijski žigovi južnonjemačkih centara za proizvodnju oružja Nürnberg i Augsburg. Ove oznake smatrale su se obvezujućim dokazom kvalitete i zamijenile su testiranja otpornosti.

❸ Michael Witz mlađi, majstor innsbruške umjetnosti izrade oklopa, izradio je oko 1550. godine ovaj paradni oklop za visokog kupca koji je nažalost ostao nepoznat. Oklop je ukrašen izdubljenim i uglačanim lišćem koje se dekorativno ističe od zacrnjene pozadine.

❹ Na mnogim oklopima i kacigama mogu se pronaći udubljenja koja potječu od testiranja otpornosti: kako bi se provjerila kvaliteta kupljenih oklopa. Iz serije oklopa dostavljene u oružarnicu odabrani su pojedinačni primjerci te je u njih pucano s pištoljima s udaljenosti od deset do dvanaest metara. Ako metci nisu probili ispitivane dijelove oklopa, cijela serija bi bila kupljena. U suprotnom, oklopar je morao o svom trošku osigurati zamjenu.

❺ Mnoge izreke u njemačkom ali i u hrvatskom jeziku potječu iz vojnog konteksta. Primjerice, kada „lomimo koplje za nekoga“, to znači da se odlučno zalažemo za tu osobu. Porijeklo ove fraze leži u turnirima, konkretno u tzv. viteškom dvoboju (borbi kopljima). Budući da sudionici turnira nisu borili za sebe, već su svoju borbu posvetili drugima – npr. plemićkoj dami – lomili su koplje za te osobe.

❻ Oklopi posebno izrađeni za konje su dragocjeni. Grof Karl von Stubenberg poklonio je ovaj oko 42 kilograma težak konjski oklop Muzeju Joanneumu 1814. godine. Oklop se pripisuje innsbruškom okloparu Konradu Seusenhoferu, a ukrasi augsburškom bakropiscu Danielu Hopferu.

❼ Ovi takozvani „Riefelharnische“ ili rebrasti oklopi spadaju među najstarije primjerke u Pokrajinskoj oružarnici i spominju se već u inventaru iz 1557. godine. Naziv „Riefel“ označava poseban oblik površinske obrade: žljebovi koji su izvučeni prema van daju relativno tankim pločama oklopa s početka 16. stoljeća veću stabilnost, ali i moderan izgled.

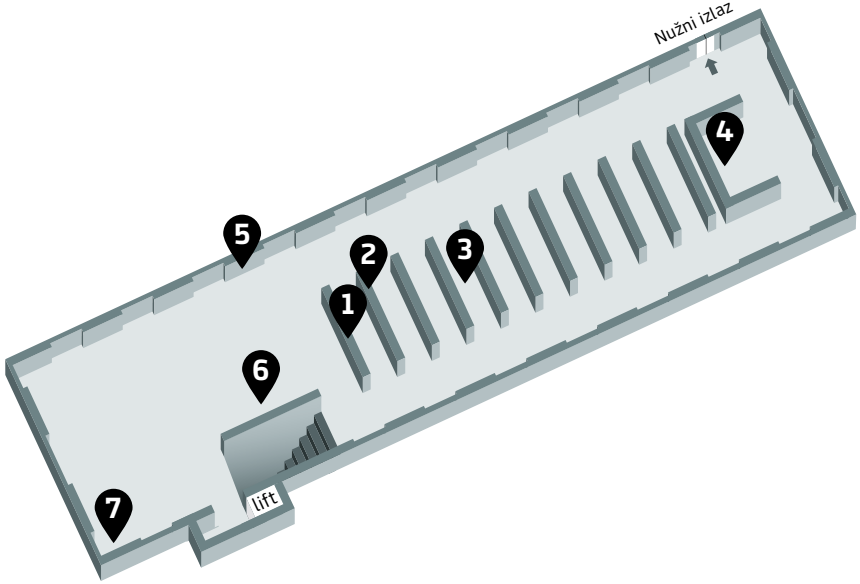

❽ Na svom nadgrobnom spomeniku u opatiji Seckau, gospodar Unutrašnje Austrije Karlo II. prikazan je u punom oklopu. Original ovog oklopa danas se nalazi u Pokrajinskoj oružarnici. Izradio ga je augsburški oklopar Conrad Richter, kojeg su štajerski staleži doveli u Graz zbog njegova izvrsnog ugleda.

4. kat: Jutarnje zvijezde, helebarde i španjolski ježevi

Hladno te oružje na motci dominirali su ratovanjem prije pojave vatrenog oružja. Dok su oružja na motci poput jutarnjih zvijezdi te helebardi ili kopalja dugo vremena smatrana glavnim oružjem pješaštva, konjica je uglavnom koristila hladno oružje (mačeve i sablje). S porastom probojne moći ručnog vatrenog oružja, oružja na motci su postupno nestajala iz ratovanja, ali su ostala u upotrebi kao reprezentativni elementi – na primjer, kao oružje garde. Slično je bilo i s hladnim oružjem, koje je u 19. stoljeću uglavnom postalo znak ranga kod carsko-kraljevskih službenika.

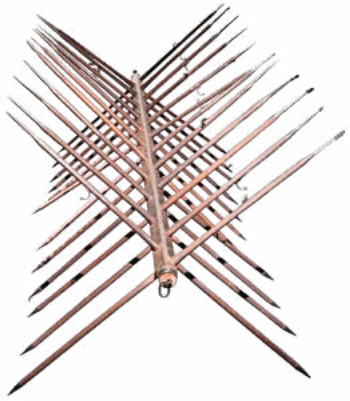
1 Mnogi primjerci oružja na motci pohranjeni u oružarnici potječu iz radionica u Gornjoj Austrije te su prevoženi kolima do Graza preko nekoliko naplatnih stanica. Budući da su koplja i helebarde smatrane važnom ratnom pošiljkom, staleži su od zemaljskog kneza tražili propusnice za dostavljače, čime su izbjegavali uobičajene naplatne pristojbe.

2 Kada je 1683. godine Beč bio pod opsadom turske vojske velikog vezira Kara Mustafe, staleži su vidjeli prijetnju i za štajersku sjevernu i istočnu granicu. Zbog toga su, osim dobro naoružanih unajmljenih vojnika, i seljački podanici bili obvezani na graničnu stražu. Ovi neiskusni muškarci bili su opremljeni jutarnjim zvijezdama: buzdovanima s drvenim drškama, na koje su bili pričvršćeni željezni šiljci.

3 Španjolski ježevi, izrađeni od poprečne grede s više umetnutih kopalja, služili su za obranu od napada konjice, za blokadu cesta i mostova ili za osiguranje logora.

4 Bogat ukrasni rad s gravurama na ovim oružjima ukazuje na položaj njihovih korisnika. Kod tehnike graviranja najprije se površina željeza koju treba ukrasiti premazuje materijalom otpornim na kiseline, npr. voskom. Potom se željena slika urezuje iglom za graviranje i prelijeva kiselinom. Nakon uklanjanja zaštitnog sloja, crtež se zatamnjuje.

5 Izrada hladnog oružja morala je uskladiti dva proturječna cilja: s jedne strane, oštrice su morale biti tvrde kako bi se spriječilo brzo tupljenje; s druge strane, morale su biti dovoljno fleksibilne da ne bi pucale. To je bila umjetnost kojom su ovladali tzv. „Kovači oštrica“, čiji žigovi se mogu pronaći na gotovo svim mačevima, sabljama i rapirima u oružarnici.

6 Razvoj oružja promijenio je ratnu taktiku i doveo, primjerice, do poboljšanja položaja pješaštva: pomoću ovih rondela, koji su težili do 15 kilograma, pješačke jedinice trebale su biti zaštićene od paljbe metaka.

7 Takozvani „Zweihänder“ (mačevi s dvije ruke) služili su za probijanje neprijateljskih redova kopalja. Zbog svoje dužine, koja je dosezala do dva metra, morali su se koristiti s obje ruke, što je zahtijevalo posebnu obuku vojnika, ali im je također donosilo i bolju plaću.

Arhitektura i rad

Oružarnica u Grazu bila je zamišljena kao jednostavna funkcionalna građevina. Na četiri kata i na površini od 2.000 m² ratna se oprema skladištila prema praktičnim kriterijima i što je moguće štedljivije u pogledu prostora. Tako je teško topništvo bilo smješteno u prizemlju. Puške i pištolji, oklopi i oružje na motki pohranjivali su se na gornjim katovima, u policama te na stropovima i zidovima. Baklje su osiguravale svjetlo.

Budući da su oružarnicu financirali zemaljski staleži, danas znamo mnogo o povijesti njezine izgradnje i o njezinu radu. Tako je 107 poimenično navedenih obrtnika, kočijaša, splavara i nadničara među sobom podijelilo 13.738 guldena, 1 šiling i 21 pfennig, koliko je tijekom gradnje zgrade isplaćeno za nadnice.

U svakodnevni rad oružarnice bio je uključen samo mali krug odabranih osoba. Upravljanje zgradom bilo je u nadležnosti čuvara oružarnice. Zajedno sa svojim timom brinuo se o naručivanju, skladištenju i izdavanju oružja. Ostale zadaće uključivale su kontrole kvalitete, manje popravke i prijevoz oružja do regionalnih obrambenih objekata te do Vojne krajine.

Od 2026. godine Pokrajinska oružarnica nosi Oznaku europske baštine.
Time pripada nizu istaknutih kulturnih lokaliteta i krajolika koji imaju poseban značaj za europsku povijest i razvoj današnje Europe.

OZNAKA EUROPSKE BAŠTINE

Tekst i koncept: Tim Pokrajinske oružarnice | Prijevod: Y'plus, Mario Wagner, Ratko Savić
Fotografije: UMJ/N. Lackner | Grafička priprema: Andrea Weishaupt, Katharina Schwarz